

A római kori partépítés nyomai a Duna polgárvárosi szakaszán

(Bp., III. ker. Óbudai Gázgyár)

Az Óbudai Gázgyár területén a Graphisoft Park építéséhez kapcsolódóan, a korábban végzett szondázó jellegű kutatás (ZSIDI 1997, 54-57; 1998, 91) területétől északkeletre, földnyerő gödör ásása közben sírok kerültek elő. A földmunkával érintett területen megindult leletmentés hat, részben csontvázas földsírt, részben téglasírt eredményezett. Bár az ún. gázgyári temető kiterjedéséről pontos felmérések nem állnak rendelkezésünkre, az eddigi adatok és a mostani feltárások eredményei alapján valószínűnek tarthatjuk, hogy a későrómai kori temető egyik legdélebbi sírcsoportját találtuk meg. (A sírok feltárását Bugán Adél irányította.)

A temetőrészhöz észak felé közvetlenül csatlakozó területre, a Graphisoft Park tervei szerint, egy alapincézett épület kerül, míg a Park korábban emelt épületei cölöpökön állnak. Tekintettel a terület szomszédságában előkerült sírokra, valamint arra a körülményre, hogy ezen a területen még nagyrészt bolygatatlan rétegsorok előkerülésével számolhatunk, teljes feltárást

Research along the Danube Bank near the Aquincum Civil Town

(Bp., District III, Óbuda, Gas Factory)

Test excavations preceding the construction of Graphisoft Park in the area of the former Óbuda Gas Factory have been carried out for years (ZSIDI 1997, 54-57; 1998, 91). During the opening of an earth extraction pit, graves were discovered northeast of this location. Rescue excavations in the area affected by earth moving resulted in the recovery of six burials. These were in part simple inhumation graves dug into the ground and brick built burials respectively. Although no detailed information is available concerning the extent of the so-called „Gas Factory Cemetery”, on the basis of current data and the latest excavation results it seems likely that one of the southernmost groups from the Late Roman Period cemetery was found here (Field work was directed by Adél Bugán).

According to the plans of the Graphisoft Park, a building with a cellar will be erected immediately adjacent to this cemetery section in the north, while the rest of the modern structure will rest on pillars.

írtunk elő az épület által érintett területre. Ez a nagy felületen végzett kutatás már csak azért is kiemelkedő jelentőségű, mert a Gázgyár többezer hektáros területén, ahonnan számos igen jelentős régészeti leletet, objektumot ismerünk, mind a mai napig nem folyt részletes felületi feltárás. A korábbi megfigyeléseket, leletmentéseket és szondázó jellegű feltárásokat követően most először nyílt alkalom arra, hogy pontosabb adatokat nyerjünk a terület beépítettségére, illetve használatára vonatkozóan.

A nagyjából 80 x 80 méteres felületről először az újkori salakos, törmelékes réteget távolítottuk el, majd 10 x 10 méteres négyzethálós rendszert tűztünk ki. (1. kép) A raszter tengelyének irányát a leendő épület irányításával egyeztetettük, hogy mi-

1. A lelőhely feltárás közben

Figure 1. The site during the course of excavations

Considering the presence of graves in the proximity of the area to be developed, and the fact that this area contains largely undisturbed stratigraphic sequences, complete excavations were ordered for the entire surface to be covered by the modern building. Extensive excavations were of even more immediate necessity for another reason: although numerous significant archaeological finds and features have been brought to light in this area, until today no major surfaces were subjected to detailed excavations in the several thousands hectares once occupied by the Gas Factory. Following previous observations and rescue excavations, the opportunity has arisen for the first time to obtain accurate data on the density of construction in this area

and the way it functioned.

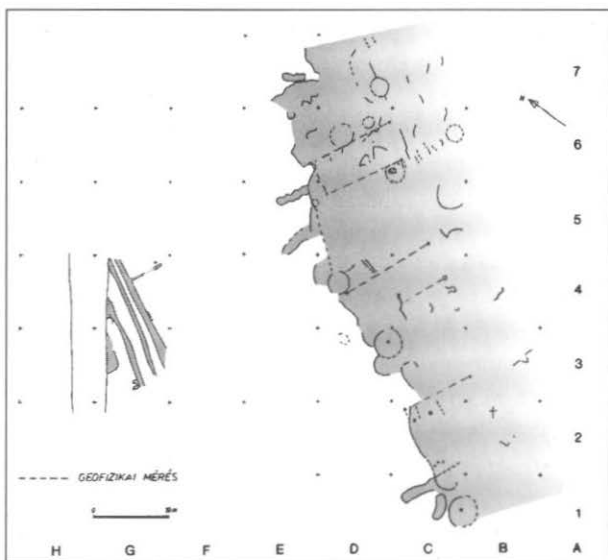
First the modern layer of slag and rubble was removed from the surface measuring approximately 80 by 80 m. In the next step, a grid system with 10 by 10 units was laid over the area (Figure 1). In order to make sure that excavations could be extended

nél nagyobb felületet érinthessen a feltárás. A felületi feltárásból kiesett egy szelvényt, melyben az újkori darupálya betonalapjának sávja húzódott. Ez két részre vágta a területet. A keletebbre, a Duna felé eső nagyobb részen a salakos újkori rétegek alatt homokos talaj jelentkezett ("A" területrész). Míg a kisebb nyugati részen agyagosabb, kövesebb felületet találtunk ("B" területrész). Először az „A” rész, majd a „B” rész feltárást végeztük, s a két területrész különválása nemcsak az újkori használatban, hanem a római kori objektumok alapján is megmutatkozott.

Az „A” területrészen, elsősorban az északkeleti sávban, már a gépi munka utáni nyelésénél is nagyobb, egymást vágó, eltérő alakú, de rendszerbe foglalható foltok jelentkeztek. A metszettel alapján a foltokhoz tartozó egykori beásási szintek sehol sem maradtak ránk. Ez azt jelentette, hogy valamennyi foltszerűen jelentkező objektumnak csak a szint alatti, szerkezeti, az egykori mindennapok során nem látható részei kerültek elő. (2. kép) Ez az előkerült objektum(ok) értelmezésénél, azonosításánál külön nehézséget jelentett. Csakúgy mint az ezzel többnyire együtt járó leletszegénység, ami pedig a jelenségek korszakhoz kötését nehezítette meg. Jól azonosítható volt azonban a Gázgyár épí-

over the largest possible surface, the main axis of this grid was oriented to match the construction plan of the building. A row of squares within the grid, however, could not be investigated because it was covered by the concrete foundations of a modern crane track. This track divided the investigated area. The eastern section, near the Danube, was characterized by sandy soil below the Modern Age layers mixed with slag (Area „A”). The soil in the smaller, western section (Area „B”) was more clayey, mixed with stones. Area „A” was excavated first, followed by Area „B”. Separation between the two sections of the investigated area was evident not only in the mode of modern-day use, but was also manifested in differences between the functions of Roman Period features.

In Area „A”, large, intersecting spots of various shapes (but forming a pattern) were discovered, especially in the northeastern section. Their system became visible when the surface was cut even following mechanical earth removal. However, the original surfaces could not be detected in the section walls for either of these spots. This means, that in the case of each spot, only the lower section of the feature, actually invisible from the

2. A feltárás értelmezett alaprajza

Figure 2. The interpreted excavation groundplan

tését megelőző időszakból származó, feltehetőleg jégverem célját szolgáló téglalap alakú gödrök rendszerre. A tölcséresen szűkülő, egykor szerves anyaggal (gyékény vagy nád) bélelt gödrök, a múlt század végéről származó hulladékkal voltak betöltve. Később megsüllyedt tetejüket ugyanazzal a sárga agyaggal egyenlítették ki, mint amilyen anyagot a „B” területrésznél újkorai feltöltéséhez is használtak. A vermek átlagosan 2,5-3 x 6 métereseek voltak, s két sorban húzódtak, egymástól 1,5-2 méternyi távolságban. A feltárás területén mintegy

Roman Period surface, could be studied (Figure 2). This posed particular difficulties in the interpretation and identification of the recovered features. In addition, the concomitant scarcity of artifacts recovered made the chronological identification of periods even more difficult.

At least the system of oblong features, which presumably served as ice-pits prior to the construction of the Gas Factory, could be clearly recognized. These pits had a narrowing, funnel-like shape with a lining made from organic materials (bulrush or reed matting). They were filled with refuse material from the last century. Their subsequently sunken tops were leveled using the same kind of yellow clay that was spread as part of the leveling of the modern surface in Area „B”. The ice pits, on average, measured 2.5 to 3 by 6 m. They were dug in two rows, at an

25-30 ilyen, változó mélységű gödört dokumentáltunk.

Ezek a feltehetően múlt századi jégvermek egy korábbi, jóval elmosódottabb kontúrú foltrendszer metszettek, melynek nyugati széle került elő 25-30 méter szélességben, s mintegy 80 méter hosszúságban követhettük. A foltrendszer szabálytalan alakú, világosabb és sötétebb barna, különböző méretű foltokból, a foltokat összekötő sávokból állt. Az újkori bolygatás miatt, illetve az egykori pusztulás következtében a foltokból alig rajzolható meg szabályos rendszer. Miután az újkorral erősen bolygatott rész felületi feltárása nem sok eredménnyel kecsegtetett, ezért itt egy észak-déli szondával vágtuk át hosszanti irányban a rendszert. Az újkorral már nem bolygatott nyuga-

approximate distance of 1.5 to 2 m from each other. Some 25-30 such features of varying depths were documented in the excavated area.

These presumably last century features intersected with a significantly older system of spots with vaguely defined outlines, whose western edge could be followed in a band of 25-30 m width and approximately 80 m length. This cluster of features was represented by irregularly shaped spots of light and dark brown color, varying in size. Discoloration marked the location of bands connecting these features. Owing to both modern day disturbances and destruction in Antiquity hardly any spatial patterning could be reconstructed. Since excavating the uppermost layer, heavily disturbed by Modern Age activity did

3. Cölöpköteg helyének jelentkezése a D6. szelvényben
Figure 3. The appearance of post bunches in Trench D6

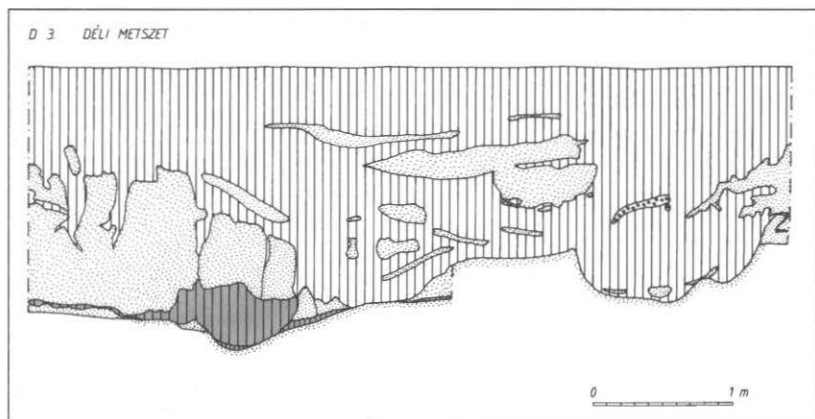
not promise any particular results, the system was sectioned lengthwise by a north to south test trench. The western edge, less affected by Modern Age activity, traces left by bundles of posts could be excavated on the surface. The thus obtained picture was complemented on the basis of

ti peremrészen azonban a nagyobb cölöpkötegek foltjait felületben bontottuk. Az így nyert képet kiegészítettük a hosszanti metszetre kereszt irányban húzott néhány kutatóárok-kal. (3.kép) A metszetekből és a felületben feltárt hatalmas gödrökből egy nagyméretű, megújított konstrukció részben felszámolt és visszatöltött, részben pedig természetes módon megsemmisült (dunai árvíz) maradványai bontakoztak ki. Az egykori konstrukció a mai Duna vonalától mintegy 50-80 méterre van, s iránya követi a folyóét. A feltárás során készített metszetek közül kétben sikerült az egykori Dunapart vonalát, illetve sóderos kavicságyát is rögzíteni.

Három nagyobb cölöpköteg helyét bontottuk ki, melyek a konstrukció szélén helyezkedtek el. Átmérőjük egységesen mintegy 180 cm volt, relatív mélységük mintegy 170-200 cm. Tölcséresen szűkültek, s közepükön egy 20 x 30 cm méretű téglalap alakú, sötétbarna foltban végződtek. Betöltésük homogén, a talajtani vizsgálatok alapján humuszt nem tartalmazó homokos talaj volt, amelyben néhol kevés sóder, illetve habarcsos sóder található. (4. kép) Egy másik jellegzetes szerkezeti elemet mutatnak azok a metszetek, amelyekben a cölöpköteget alkotó cölöpöket nem függőle-

information obtained by opening perpendicular trenches across the main, north to south section (Figure 3). On the basis of sections and the sizable pits identified in the excavated surface the remains of a large structure could be recognized. This had, in part, been deconstructed and its place filled and was subsequently destroyed by natural activities (flooding by the Danube). This old construction once lay at a distance of 50 to 80 m from the present day river and follows its course. In two of the sections, made during the course of excavations, the line of the former Danube bank and the river's pebble-covered bed could be established.

The spots of three major bundles of posts, located along the edge of the construction, were excavated. The diameters of these bundles were uniformly 180 cm. Their relative depths ranged between 170 to 200 cm. They narrowed downwards in a funnel-like fashion and ended in 20 by 30 cm large, dark brown oblong spots at the bottom. Their fill was homogeneous and, according to pedological tests, contained sand with no humus content. Smaller quantities of pebbles and pebbles mixed with plastering were found in this sand fill (Figure 4). Another characteristic structural element was

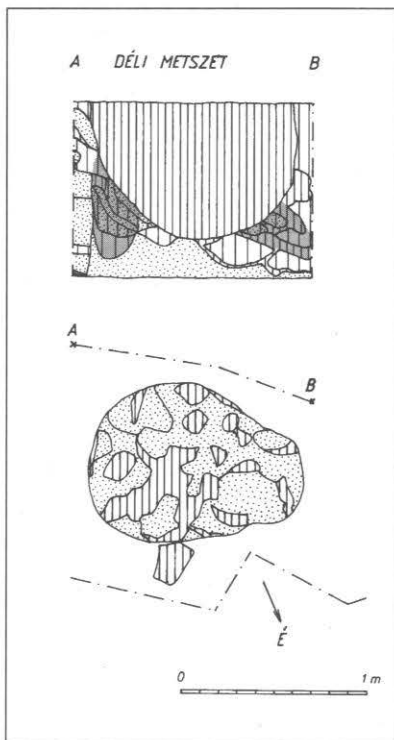
4. A D3. szelvény cölöpkötegének metszete
 Figure 4. The bundle of logs from Square D3 with its section drawing

gesen, egymás mellé verték a földbe, hanem a függőlegesen bevert cölöpöt négy oldalról ferdén állított cölöppel rögzítették. (5. kép) Ilyen cölöpös konstrukció általánosan ismert a római korból. (KRETSCHMER 1967 80-82) A metszetekben több helyen észleltük a megújítás nyomát. (6. kép) Ez a metszetek alapján valószínűleg együtt járt a konstrukció keletebbre helyezével is.

Az ásatással szerzett eredményeket geofizikai felméréssel is kiegészítettük, mely egy halványan jelentkező, de határozott szabályosságot mutató rendszert rajzolt ki. Ennek kiterjedése és iránya megegyezett a feltárás során előkerült konstrukcióval. (2.kép)

found in sections which show that the posts forming the bundle were not driven into the ground side by side vertically, but one vertical post was supported by the other, obliquely placed posts around it. (Figure 5) This type of post construction is well-known from the Roman Period (KRETSCHMER 1967, 80-82;). Traces of renovation were noted at several spots in the section walls (Figure 6). On the basis of these sections, this renovation also meant that the construction had been shifted toward the east.

Results obtained by excavations were further complemented by geophysical measurements which showed the vague outline of a clearly patterned system. The extent and

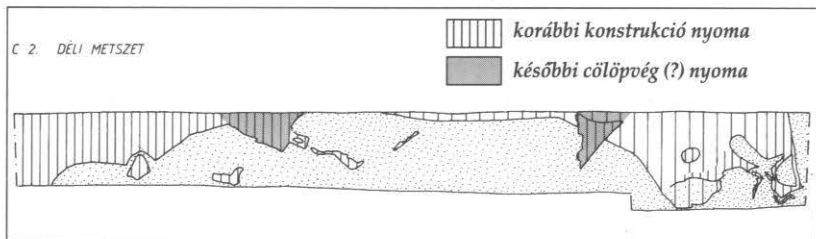

5. A B6. és D6. szelvények közötti cölöp-
lyek rajza
Figure 5. The drawings of post holes between
Squares B6 and D6

orientation of this structure coincided with that of the construction revealed during the course of excavations. (Figure 2)

Some of the structures from earlier times (Figure 2) were especially well preserved in the southern section of Area „B”. The several meters deep bed of a former branch of the Danube branch, with an accumulation of silt, was found in the middle of this area. This fill contained Roman Period ceramic sherds. The deeply lying area north of the riverbed was leveled using yellow clay and smaller fragments that probably originate from the carved stones that had stood in the Roman Period cemetery nearby, disturbed by modern-day activity. The clay fill also contained sporadic human bones and associated sherds from a clay dish, mixed with Modern Age finds.

The foundation ditches of a timber-framed structure (?) were

6. A konstrukció megújításának nyoma a C2. szelvényben
Figure 6. Traces of renovation in the structure in Square C2

A „B” résznek elsősorban a déli területe őrzött meg valamit a korábbi korszakok építényeiből. (2.kép) A középső részen egy régi Dunaág(?) több méter mély, iszappal feltöltött medrét találtuk, a feltöltésben római kerámia töredékekkel. Ettől északra a mélyen fekvő területet sárga agyaggal és – valószínűleg az újkorban feldúlt közeli római kori temető faragott köveiből származó – kisebb töredékekkel töltötték fel. Az agyagos feltöltésben szórta emberi csont töredékei, összetartozó agyagedény töredékei is voltak, keveredve az újkori anyaggal.

A „B” terület déli részén, eredetileg valószínűleg egy kiemelkedő homokpadon, gerendavázás építmény (?) alapárkai rajzolódta ki. A hosszú, egymással párhuzamos árkok azonos irányításúak az „A” részen dokumentált konstrukcióval. Sajnos azonban ezen a területen is mélyen alatta vagyunk az egykori járósíntnek, így a korhatározó leleteket itt is nélkülöznünk kellett. A G3. szelvényben jelentkező – talán falsarkot alkotó – egyetlen kősor, az építmény későbbi kőperiódusát jelezheti.

Datálás szempontjából a topográfiai összefüggések, a szuperpozíciós esetek és a kevés számú leletanyag alapján (pld. Gallienus érem, 7. kép) mind a cölöpös konstrukció, mind

detected on what looks like a former sand bank in the southern part of Area B. These long, parallel ditches are oriented the same way as the construction documented in Area „A”. Unfortunately, however, even in this area, we are far below the ancient walking surface, so that no finds of dating value could be reckoned with. A single row of stones, discovered in Square G3 (perhaps part of a corner structure) possibly indicates the latest, „stone period” of the building.

On the basis of the topography, superpositions and the few finds which had dating value (e. g. Gallienus coin; *Figure 7*), the chronological position of both the post construction and the timber-framed structure may be identified as the Roman Period. It may be hypothesized, on the other hand, that the cemetery expected to occur here was somewhat more distant in space and also later in time. This hypothesis is supported by the fact that only the bottom segments of two graves were found in all this extensive area (in Squares D1 and D2), and even these occurred in the layers close to the surface.

The identification of the construction is made difficult by the fact that, unfortunately, one is not dealing with the remains of a structure,

pedig a gerendavázás építmény a római korhoz köthető. Feltehető, hogy az itt várt temető területe térben kissé távolabb, időben pedig később volt. Erre utal az is, hogy a kiterjedt terület feltárása során mindössze két sír aljának részlete került elő (D1. és D2. szelvények), magasan a jelenlegi felszínhez közeli rétegben.

A konstrukció azonosítását nehezíti, hogy sajnos itt nem a konstrukció maradványa, hanem csak a *helyének* maradványa maradt ránk. A szerkezet elemei, a folyóparti helyzet, valamint az Aquincumi polgárváros közelsége és topográfiája alapján azonban indokolt a feltételezés, hogy a római kori rakpart egy szakaszának helyét találtuk meg. A part megerősítése a római korban mind az árvíz megelőzése, mind pedig a kikötés szempontjából fontos volt. A Rajna mentén Xantennél kiépített folyópart, (PETRIKOVITS 1952, 41-161) valamint a londoni példa (HALL-MERRIFIELD 1986, 22-24) is megerősítik az előkerült konstrukció értelmezését. Az Óbudai Gázgyár területének további hasznosítása során – már a mostani feltárás eredményeit figyelembevéve – várhatóan módunk lesz további kutatást végezni a polgárvárosi duna-parti szakaszon.

7. Gallienus érem a C2. szelvényből
Figure 7. Gallienus coin from Square C2

but with the *remains of the place* of a structure. Its structural elements and location along the river, as well as its proximity to the Aquincum Civil town and topography strongly suggest that what has been discovered here is a section of the Roman Period embankment. The reinforcement of the river bank in Roman times was important both from the viewpoint of flood-control and docking. The construction of embankment along the Rhine near Xanten (PETRIKOVITS 1952, 41-161) as well as an example from London (HALL-MERRIFIELD 1986, 22-24) support this interpretation of the construction whose place was recovered. It is hoped that, with regard to the results of these exca-

A feltárással kapcsolatos geofizikai méréseket Pusztá Sándor, a geomorfológiai vizsgálatot Schweitzer Ferenc, a talajtani vizsgálatot Füleky György végezte.

Zsidi Paula

Irodalom-Literature

KRETZSCHMER 1967 – KRETZSCHMER, F., Bilddokumente römischer Technik. Düsseldorf, 1967

PETRIKOVITS 1952 – PETRIKOVITS, H.v., Ausgrabungen in der Colonia Traiana bei Xanten. Bonner Jahrbücher 152 (1952) 41-161

ZSIDI 1997 – ZSIDI P., Szondázó jellegű kutatás az aquincumi polgárvárostól délkeletre. Aquincumi Füzetek 3 (1997) 54-57

ZSIDI 1998 – ZSIDI P., in: Az Aquincumi Múzeum kisebb szondázó jellegű feltárásai, kisebb leletmentései az 1997. évben. Aquincumi Füzetek 4 (1998) 91

HALL-MERRIFIELD, 1986 – J. HALL - R. MERRIFIELD, Roman London. London, 1986

PETRIKOVITS, 1952 – H. v. PETRIKOVITS, Die Ausgrabungen in der Colonia Traiana bei Xanten. Die Ausgrabung der Kernsiedlung und der Uferanlagen (1934-1936). Bonner Jahrbücher 152 (1952) 41-161

Additional research will become possible along the river's bank near the Aquincum Civil Town during future developmental work in the area of the former Óbuda Gas Factory.

Geophysical measurements related to this project were carried out by Sándor Pusztá. Geomorphological studies were made by Ferenc Schweitzer, while György Füleky was in charge of pedological investigations.

Paula Zsidi